

Motion

1984/85:823

Lars Werner m. fl.

En rättvis fördelningspolitik

I motionen beskrivs hur den fackliga och politiska kampen för rättvisa och jämlikhet har tvingats på reträtt. Många av de framsteg som gjorts – främst under efterkrigstiden – hotas av inskränkningar och försämringar.

Utvecklingen i Stockholms län tas som exempel på hur arbetarklassen hänvisats till ett segregerat boende och hur tillgång till utbildning och fritid är klassbetingad. Skillnaderna i levnadsvillkor slår igenom på alla områden, även när det gäller hälsa och risk att drabbas av för tidig död. Ohälsan är ett hot främst för de sämst ställda, för lågavlönade med psykiskt och fysiskt pressande arbeten, arbetslösa och för dem som är hänvisade till torftiga bostads- och fritidsmiljöer.

Motionen utmynnar i krav om en ny och mer aktiv fördelningspolitik som ett instrument i en motoffensiv mot kapitalismens utslagningstendenser och mot högerkrafternas försök att urholka den offentliga sektorn.

I motionen påpekas att denna fördelningskamp inte kan ses isolerad från den grundläggande kamp för rättvis fördelning som förs i kampen om makten över produktionen, ekonomin och resursfördelningen i samhället i övrigt.

Motionärerna föreslår att en ny parlamentariskt sammansatt kommitté får i uppdrag att genomföra en levnadsnivåundersökning vars resultat skall ligga till grund för förslag om en ny och rättvis fördelningspolitik.

Det kapitalistiska Sverige

Sverige av i dag är ett av världens mest utvecklade kapitalistiska samhällen. Makten över industri och ekonomi ligger i ett fåtals händer. Maktkoncentrationen är uppseendeväckande stark i en internationell jämförelse. Utvecklingen under senare år visar att ett fåtal blir allt rikare, medan arbetarklassen trängs tillbaka politiskt och ekonomiskt samtidigt som tidigare mellanskikt av tjänstemän och administratörer "proletariseras" undan för undan. Trots allt tal om "blandekonomi", "svensk socialism" och den långa perioden av regeringsinnehav för SAP som historiskt springer ur arbetarrörelsens kamp för politisk och ekonomisk rättvisa, så kvarstår faktum: Sverige är kapitalistiskt och därmed ett djupt orättvist samhälle.

Detta orättvisa samhälle befästs genom att kapitalets och de borgerliga krafternas ideologi har lyckats tränga djupt in i lönearbetarnas led, som under träget arbete med att skapa nya värden, genom sitt dagliga arbete i industri och offentlig sektor, möjliggör att den härskande klassen berikar sig på deras arbete.

Arbetarrörelsens kamp för rättvisa

De anställda – lönearbetare och lägre tjänstemän – har svårt att känna igen sig i den borgerliga "frihetsdebatten". De anställdas dagliga fackliga och politiska kamp förs för att försöka förhindra den allra största av ofriheter; ofriheten att vara arbetslös och sakna möjligheter till försörjning. Genom att kapitalisten tillgodogör sig vinsterna av de anställdas arbete så tvingas också lönearbetaren att leva under begränsade förhållanden som starkt kontrasterar mot överklassens.

I huvudsak har arbetarrörelsens och tjänstemännens fackliga organisationer lämnat frågan om makt och ägande åt sidan och i stället arbetat för att få en jämnare fördelning av vinsterna till stånd. Det har skett genom lönekampen som är det främsta instrumentet för en rättvisare fördelning, men också genom att man lyckats tvinga fram arbetstidsförkortningar, förbättrad arbetsmiljö, ett utvecklat socialförsäkringssystem etc. Detta har kunnat ske – inte *iack vare* kapitalismen, utan *trots* densamma.

Dessa framgångar har delvis nåtts därför att det har stått i samklang med kapitalets kortsiktiga intressen av social stabilitet, utvecklad infrastruktur, bättre utbildad arbetskraft och ett system för ersättning till arbetslösa och utslagna från produktionen och samhället. Det har också krävts stora insatser från den offentliga sektorn för att överbygga kapitalismens kriser genom konjunkturpolitik och det har också behövts stora insatser för att förändra samhället så att det följer med i kapitalismens koncentrations- och centraliseringsprocess med bl. a. stora folkomflyttningar som följd.

Under årtiondena efter andra världskriget befann sig kapitalismen i ett expansivt skede vad gäller tillväxt, produktion och inkomster, till stor del beroende på att det fanns ett uppdämt behov av återuppbyggnad, restaurering och konsumtion efter världskriget. Under 1950- och 1960-talen gjordes stora reformer på socialpolitikens och utbildningens områden och den offentliga sektorn, som främst skyddar de sämst ställda i samhället, växte kraftigt utan att för den skull fylla alla de behov som finns.

Myten om den krisfria kapitalismen...

Den svenska kapitalismen internationaliserades och expanderade över gränserna. Under dessa expansiva år talades vitt och brett om den krisfria kapitalismen, om att ägandet över företagen är en underordnad fråga – "det viktiga är hur de sköts". Man talade om den fulla sysselsättningens samhälle och om de goda tider som skulle följa av ett utvidgat klassamarbete.

Samhällets övertagande av viktiga delar av reproduktionen av arbetskraft bidrog verksamt till kapitalets tillväxt, och 1950- och 1960-talen var socialdemokratins skördetid samtidigt som det var den svenska kapitalis-

mens guldålder. Man kan påstå att i tider då det ramlar stora smulor från den rike mannens bord finns det ekonomiskt och politiskt utrymme för reformer. Om dessa reformer inte rör vid kapitalets makt så tolereras och uppmuntras de också.

... avlöstes av kris och tillbakagång

Under 1970-talet blev det klart också för de mest blint troende reformisterna att kapitalismen hade kriser som också kunde drabba den "svenska modellen". Kristecknen i ekonomin blev allt tydligare och socialdemokratin förlorade regeringsmakten 1976. En händelse som direkt följdes av borgerlig och kapitalistisk klasskamp riktad mot arbetare och tjänstemän och mot den under stor möda uppbyggda offentliga sektorns socialt och samhällsekonomiskt viktiga delar. Man kan fråga sig hur det varit möjligt att sociala rättigheter, inslag av fördelningspolitik och politik för rättvisa har kunnat trängas tillbaka på det sätt som skett utan att protesterna varit större. Den ökade klasskamp från höger som betecknats "de privilegierades uppror" med inslag av i princip allt från förslag om återinförande av karensdagar och privatisering av daghem till 4-oktoberkommitténs halvmilitanta "seanser" kring de besuttnas frihet och rätt, är inslag i den politiska vardagen som kommit för att stanna om inte den fackliga och politiska kampen förmår att hävda rättvisans och jämställdhetens ideologi, samtidigt som kraven om makten över produktion, ekonomi och samhällsresurser förs fram på dagordningen.

Den officiella statistiken visar att den samhällsutveckling arbetarrörelsen kämpat för, och som i viss mån präglat Sverige under efterkrigstiden, har avbrutits. De sociala skillnaderna och orättvisorna har upphört att minska och i stället ökat på nytt. Många av de reformer arbetarrörelsen genomdrivit under efterkrigstiden har urholkats och är nu hotade. Under 1980-talet måste arbetarrörelsen återta det förlorade politiska initiativet. Rätten till arbete och social trygghet, rättvis fördelning och jämlikhet måste åter sättas i centrum och prägla politiken.

Men det är också nödvändigt att ta ett samlat grepp och ha ett bredare perspektiv på jämställdhetssträvandena. Livskvalitet eller livsinnehåll är frågor som arbetarrörelsen försummat. Rätten till ett bra och meningsfullt liv i en ren och oförstörd miljö är också en jämlikhets- och rättvisefråga.

Stora skillnader i levnadsnivå

Människors välfärd mäts inte bara i inkomster, förmögenheter, arbete och boende. Viktigt, men svårare att mäta, är hälsotillstånd, utbildning, inflytande, fritids- och allmänna livsvillkor. Detta brukar sammanfattas i begreppet livskvalitet.

1960-talets låginkomstutredning visade stora skillnader i sådana allmänna

livsvillkor. Utredningen fick stor betydelse för den politiska debatten och resulterade i sociala reformer på olika områden.

Våren 1984 publicerade 1980 års levnadsnivåprojekt en uppföljning av låginkomstutredningen, rapporten Valfärd i förändring. Rapportens huvudsats är att den genomsnittliga välfärden har ökat. Men klyftorna mellan olika gruppers allmänna livsvillor består och t. o. m. ökar. Arbetare och lägre tjänstemän får inte bara se sin materiella välfärd urholkad, de får också se sina möjligheter till ett stimulerande och meningsfullt liv försämrade. Valfärd i förändring kritiserades också hårt, bl. a. från rent vetenskapliga utgångspunkter.

Under 1970-talet trängdes jämlikhetsfrågorna tillbaka. Andra frågor stod i centrum: arbetslöshet, industriell utarmning, inflation, ekonomisk stagnation och dåliga statsfinanser. Den borgerliga valsegern 1976 medförde som ovan sagts en ytterligare kursändring. Fördelningspolitiken lades om och den sociala grundtryggheten började urholkas. Den största förändringen ägde rum efter den borgerliga valsegern 1979, som följdes av en hård åtstramningspolitik och systematisk social nedrustning.

Därefter har samhällets fördelningspolitik inte präglats av arbetarrörelsens socialistiska värderingar om rättvisa och jämlikhet. 1980-talet uppvisar nu många sociala problem, där utslagningen ur arbetslivet förvärrats. Fortfarande är det arbetarklassen som drabbas värst. Störst risk att bli arbetslös löper ungdomen, som tillsammans med kvinnorna har svårast att få fotfäste på arbetsmarknaden. Arbetsinkomsterna har ökat, men inkomstklyftorna består. Kvinnorna tjänar fortfarande 20 % mindre än männen.

Miljonärer och fattiga ökar i antal!

Förmögenhetsskillnaderna består och ett fåtal rika och välavlönade har blivit ändå rikare. 1980 fanns t. ex. 7 569 miljonärer i Sverige. 1982 hade den siffran ökat till 22 230, vilket motsvarar en tredubbling av antalet miljonärer på bara två år. Sverige har numera också en s. k. miljardärklubb, dvs. familjer med en samlad förmögenhet över 1 000 mkr.

Tabellen nedan visar miljardärklubben 1981:

Familj:	Förmögenhet:
Rausing	6 –8 miljarder kronor
Lundberg	2 –3 miljarder kronor
Kamprad	2 –3 miljarder kronor
Johnsson	1,5–3 miljarder kronor
Penser	1,7–2 miljarder kronor
Crafoord	1,6 miljarder kronor

Över 20 miljarder kronor förfogar således dessa finansfamiljer över, en ofantlig förmögenhet, som t. ex. motsvarar och kan jämföras med samhällets

utgifter under ett år för barnomsorg och ekonomiskt stöd till landets 1 miljon barnfamiljer.

Några har blivit allt rikare medan andra får det allt svårare. Under 1980-talet har hittills årligen över en halv miljon människor beviljats socialbidrag för att klara sin ekonomi. Antalet personer som ansett sig behöva och som ansökt om stöd är långt fler.

Människors bostadsstandard har märkbart förbättrats. Den tidigare ofta förekommande trångboddheten är till stor del försvunnen, men stora delar av efterkrigstidens sociala bostadspolitik har raserats. Bostadsbristen ökar samtidigt som tiotusentals lägenheter står outhyrda. Trångbodda familjer har inte råd att flytta in i de nybyggda lägenheterna som är avsedda för dem. Vräkningar och uppsägningar ökar i många kommunala bostadsföretag. De exekutiva auktionerna av småhus blir allt fler.

Fördelningen av boendestandarden är alltjämt mycket orättvis. Många hushåll bor fortfarande trångt och omodernt. Flerbarnsfamiljerna har inte kunnat tillgodose sina behov i samma omfattning som andra grupper. Många ungdomar får inga egna bostäder. Ett ökat samhällsstöd i olika former behövs för överskådlig tid för att minska hyrorna och det ojämlika boendet.

Effekterna av en alltmer marknadsanpassad bostadspolitik har blivit ett klassuppdelat och segregerat boende. Höginkomsttagarna har råd att bo bättre. De har dessutom tid, ork och råd till en meningsfull och stimulerande fritid. De har ofta tillgång till sommarstugor och båtar och kan göra semesterresor. Många arbetare däremot har varken råd, tid eller ork kvar för en meningsfull fritid på grund av fysiskt och psykiskt slitsamma arbeten, långa resor till och från arbetet m. m. Skillnaderna mellan klasserna är mycket stora när det gäller semester, fritids- och kulturaktiviteter.

Arbetarklassen har ett klart sämre hälsotillstånd än andra klasser. Socialgrupp III har än i dag en kortare livslängd och högre dödlighet. Oroande är också den markant högre dödligheten bland arbetslösa.

Klasskillnaderna inom utbildningen består. Arbetarklassens barn är fortfarande starkt underrepresenterade i de högre utbildningarna. En stor del av befolkningen har än i dag en dålig skolunderbyggnad, och får på grund av detta mycket svårt att hävda sin rätt i ett samhälle som i allt högre grad bygger på ny teknik och komplicerade samband som är svåra att få fullständig information om. Det krävs i framtiden mycket mera av kunskaper för att kunna hävda sin rätt.

Stockholms län – ett exempel på klassklyftor

De regionala skillnaderna i levnadsnivå kan vara mycket stora och de går i regel att direkt hänföra till vilken samhällsklass man tillhör. Arbetslösheten drabbar främst arbetarklassen och om man studerar nedläggningar av industrier i t. ex. Bergslagen, så är det klart att det är de kollektivanställda med lägre utbildning som drabbas hårdast av alla arbetslöshetens följder.

Men för att på ett sammanpressat och överskådligt sätt ge en bild av orättvisans Sverige har vi valt att studera Stockholms län eftersom klassklyftorna är tydliga i storstadsområdena. Genom att studera utvecklingen i Stockholms län kan man i kalla siffror utläsa att det skett en polarisering – klassklyftorna har ökat. Det har också skett en uppdelning i olika bostadsområden för olika befolkningsgrupper. Gör vi den vanliga indelningen i socialgrupper finner vi mycket stora olikheter mellan olika delar av Stockholms län. Socialgrupp I, människor med lång utbildning och välbetalda jobb, återfinns i stor utsträckning på Östermalm och Gärdet samt i de kommuner som ligger nordost om det centrala Stockholm. Socialgrupp III hittar vi framför allt i södra Stockholm och de sydliga länskommunerna.

Under 1970-talet har socialgrupp I kraftigt ökat både i antal och andel av befolkningen i Danderyd och andra nordostkommuner, medan däremot antalet människor med hög inkomst har minskat i de södra länskommunerna – Haninge, Huddinge och Botkyrka. Också statistiken över inkomster visar samma bild. I Danderyd tjänade den genomsnittlige inkomsttagaren 80 000 kr. om året enligt 1981 års taxering. I Haninge, Botkyrka och Södertälje låg då den genomsnittliga inkomsten omkring 55 000 kr.

Dessutom är det så att dessa kommuner med de lägre genomsnittsinkomsterna för inneånarna trots detta har högre kommunalskatt, vilket betyder att i de fattigaste kommunerna betalar man en relativt sett högre andel av sin lön i kommunal skatt. Statsskatten har mist sin betydelse som inkomstutjämnare efter de s. k. marginalskattereformerna, som gått stick i stäv med arbetarrörelsens traditionella politik på området.

Trots sina långt bättre ekonomiska resurser betalar djursholmsborna väsentligt lägre skatt än t. ex. fittjaborna. Skillnaden i kommunalskatteuttag uppgår till nästan 6 kr. per hundralapp. Det innebär att en familj där båda makarna arbetar får betala omkring 1 000 kr. mer per månad i Fittja än i Djursholm vid samma inkomstnivå. I praktiken får de som bor i Djursholm en betydligt högre andel av sina boendekostnader subventionerade än vad fittjaborna får. Trots den avsevärt lägre kommunalskatten får djursholmsborna i många avseenden bättre kommunal service. En rik kommun som Danderyd har större möjligheter att satsa på icke obligatoriska kommunala utgifter som kultur, sporthallar och bibliotek. En kommun som Botkyrka måste i stället proportionsvis lägga mer pengar på socialhjälp och barnomsorg.

I Botkyrka tvingas mer än var tionde person att leva på socialhjälp. I Danderyd är motsvarande andel en på hundra. Socialhjälpkostnaderna per invånare var 1980 tio gånger högre i Botkyrka än i Danderyd (370 kr. resp. 36 kr.).

Också ungdomarnas framtidsutsikter bestäms i hög grad av samhällsklass och bostadsort. Möjligheterna att få plats i gymnasiet är större i nordostkommunerna än i Haninge och Botkyrka trots att rätten till utbildning officiellt inte skall påverkas av ekonomiska faktorer. Andelen obehöriga lärare är

högre i Haninge, Nynäshamn, Botkyrka, Södertälje och Tyresö än genomsnittet i länets kommuner. Det gäller både i grundskolan och i gymnasiet. Medelbetyget i årskurs 9 vid 1980 års intagning till gymnasieskolan var lägre i dessa söderkommuner än i länets övriga kommuner. Gör man en jämförelse mellan Danderyd och Haninge när det gäller intagna på gymnasieskolans tre-fyraåriga teoretiska linjer och på de tvååriga yrkestekniska linjerna finner man att Danderyds ungdomar till 65 % antas till tre-fyraåriga teoretiska linjer och 23 % till tvååriga yrkestekniska linjer. Motsvarande siffror för Haninge är 30 % och 47 %.

Ohälsa

Det går naturligtvis inte att mäta ohälsa med några enkla metoder. Däremot kan vi studera en rad yttringar av ohälsa.

Det mest brutala uttrycket för ohälsa är att människor dör en för tidig död. I Stockholms län dör varje år omkring 15 000 personer som inte fyllt 65 år. Det är självklart särskilt angeläget att förhindra dessa tidiga dödsfall.

De tidiga dödsfallen är mycket ojämnt fördelade. Ett exempel:

I Katarina församling på Söder i Stockholm, där dödligheten är högst, avlider varje år omkring 140 personer före 65 års ålder. Hade Katarina församling i stället haft samma dödsrisker som länet i genomsnitt hade antalet avlidna i stället legat omkring 90 personer. Hade dödligheten legat på samma nivå som i Danderyd hade antalet avlidna varit omkring 60 per år. Eftersom vi kan anta att denna skillnad inte beror på skillnad i arvsanlag utan på olikheter i den yttre fysiska och sociala miljön innebär det att 80 personer skulle kunna räddas till livet bara i Katarina församling varje år om vi kunde påverka orsakerna till den högre dödligheten.

I jämförbara åldrar är dödligheten dubbelt så hög på Söder i Stockholm som i de välmående nordostkommunerna. Anmärkningsvärt är att de stora skillnaderna i dödstal också gäller barn i åldrarna 0-15 år.

Höga dödlighetstal gäller Vasastan, Södermalm och en rad Söderförorter. Låg dödlighet har man däremot på Östermalm, i västerled och i de flesta kommuner i den norra länsdelen fränsett Solna och Sundbyberg.

En närmare analys av dödligheten tyder på att långvarig arbetslöshet och social isolering (saker som ofta följs åt) är viktiga riskfaktorer. Det förefaller som om människor vilka onödiggörklarats i den kapitalistiska produktionsprocessen också blir socialt isolerade och reagerar genom att dö i förtid. Alkohol och andra droger påskyndar i hög grad denna process.

En annan viktig indikator på dålig hälsa är sjukskrivning. Också här hittar man mycket stora regionala skillnader. Om vi fortsätter att använda Stockholms län som jämförelseobjekt så ser vi att i norra Botkyrka är varje sjukpenningförsäkrad sjukskriven i genomsnitt 30 dagar varje år, medan motsvarande siffra i Djursholm ligger under 10. Den största delen av sjukfrånvaron faller på långvarig sjukskrivning med stöd av läkarintyg.

Också andelen förtidspensionärer varierar mycket kraftigt mellan olika delar i regionen. I en rad innerstadsförsamlingar är mellan 20 % och 30 % av männen i övre medelåldern förtidspensionerade. Norra Botkyrka har ungefär tre gånger så många förtidspensionärer i jämförbara åldersgrupper som Djursholm och andra välsituerade villaområden.

Också ingripande i samband med missbruk och barn som far illa varierar mycket starkt mellan olika kommuner. I skriften "Områdesdata" som ges ut av regionplanekontoret har man konstruerat ett "socialt index" där man vägt samman barnavårds-, nykterhetsvårds- och sociala åtgärder. Detta sociala index är i Botkyrka 177 och i Danderyd 33. Således en skillnad i storleksordning 5:1.

Bakom de sociala ingripandena kan man utskilja flera sårbara grupper. Ensamstående som slagits ut från arbetsmarknaden, ofta med missbruksproblem. Barnfamiljer, ofta med ensamstående föräldrar, höga hyror och usel ekonomi.

I den andra poolen finner man de välsituerade med god boendestandard, bra bankförbindelser, ofta flera bilar per familj, stora avdrag och en låg effektiv skatt.

En ny fördelningspolitik nödvändig

Resultatet av lönekampen och fördelningspolitiken är beroende av styrkeförhållandena i klasskampen. Under det senaste decenniet har arbetarrörelsens politiska och fackliga grenar båda tvingats till reträtt. Avtalsförhandlingarna har givit reallönesänkningar och den förda politiken har skapat större klyftor i samhället. I riksdagen fullföljer socialdemokratin en ekonomisk politik som i allt väsentligt härstammar från en borgerlig ideologi. Det är hög tid att nu föra en fördelningspolitik som är mer offensiv och återknyter till arbetarrörelsens bärande idéer om den ekonomiska politiken som ett instrument för utjämning.

En ny fördelningspolitik, som på ett samlat sätt angriper orättvisor och skapar större rättvisa tar lång tid att genomföra, varför det redan vid årets riksdag måste tas en rad beslut för att förbättra villkoren. I särskilda motioner lägger vänsterpartiet kommunisterna fram förslag om en politik som angriper makt- och ägandeförhållanden och orättvisor.

Syftet med den ekonomiska politiken bör enligt vpk:s mening vara att bana väg för ett samhälle som ger medborgarna ett socialt och ekonomiskt tryggt liv, som utvecklar landets produktion, ger alla rätt till arbete och skapar jämlika och rättfärdiga förhållanden. Det är också av vikt att den skapar förutsättningar för att Sverige skall kunna bidra till en internationell utjämning. För att en sådan politik skall kunna uppfyllas krävs en maktförskjutning från storfinansen och andra kapitalistiska kretsar till de arbetande och en successiv ökning av graden av planmässighet och folkligt inflytande.

En ny fördelningspolitik är ett instrument i en långsiktig politik för

förändrade samhällsförhållanden till fördel för majoriteten. En ny fördelningsspolitik är ett litet steg i den motoffensiv mot klassamhällets orättvisor som måste inledas omedelbart.

Hemställan

Mot bakgrund av vad som i motionen anføres föreslås

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en parlamentariskt sammansatt kommitté bör utses och ges i uppdrag att genomföra en ny levnadsnivåundersökning för att med ledning av dess resultat föreslå åtgärder för att skapa en rättvis fördelningsspolitik.

Stockholm den 21 januari 1985

LARS WERNER (vpk)

BERTIL MÅBRINK (vpk)

C.-H. HERMANSSON (vpk)

JÖRN SVENSSON (vpk)

HANS PETERSON (vpk)

i Hallstahammar

NILS BERNDTSON (vpk)

EVA HJELMSTRÖM (vpk)

MARGÓ INGWARDSSON (vpk)